

E-ISSN : 3023-4417

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yıl: 2024 Sayı: 3

Yayın Tarihi: 15.10.2024

Geliş Tarihi : 02/08/2024

Kabul Tarihi: 09/30/2024

Year: 2024 Issue: 3

Seçme Hakkının Evrimi: Sınırlı Oy Hakkından Genel Oy Hakkına

The Evolution of the Right to Vote: From Limited to General Right to Vote

Elif Hafize Bahat

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Lisansüstü Öğrencisi
Zonguldak Bülent Ecevit University, Political Science and Public Administration,
Graduate Student
bahatelif@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1264-0817>

Atıf/Citation

Bahat, Elif Hafize. "Seçme Hakkının Evrimi: Sınırlı Oy Hakkından Genel Oy Hakkına". *Nous Academy Journal* 3 (2024), 1-13.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13332024>

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

İntihal/ Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Araştırma & Yayın Etiği/Research & Publication Ethics

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Öz

Yönetim olgusu ilk çağlardan bu yana her daim önemini koruyan bir olgudur. İnsanlık tarihi kadar geçmişe sahip olan bu olgu, içerisinde birçok modeli barındırmaktadır. Günümüz de temsili demokrasilerde seçimlerde oy kullanmak birer vatandaşlık görevi olarak görülse de geçmiş dönemlerde bu durum çok farklıydı. Devletin yönetim mekanizmasında söz hakkına sahip olabilmek sıradan halkın ulaşabileceği türden bir hak değil belli başlı niteliklere sahip olan kişilere tanınan bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde temsil sistemi yaygınlık göstermeye başlayıp, demokrasi kavramının özüne inildikçe bu tür ayrıcalık barındıran kısıtlamalara son verilmiştir. Bu çalışmada ele alınmak istenen konu, seçme hakkının temelini oluşturan oy kullanma hakkının bugünkü anlamını kazanmadan önce ki evrelerine değinerek genel oy hakkına giden süreci gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Bilimi, Seçim, Demokrasi, Temsil, Oy Hakkı

Abstract

The phenomenon of political administration is a phenomenon that has always maintained its importance since ancient times. The phenomenon of political administration is always a prominent issue, whether in a small community or in a country with large lands. It is known that this phenomenon, which has a history as long as human's, contains many models. It is known that the most preferred form of government in today's world is democracy. Here, consent is at the forefront in the management phenomenon. The basis of the understanding of democracy born in ancient Greece is that the person or persons who will govern the state are determined by the people through elections. In this way, the legitimacy of the government rests on the people. In a government whose legitimacy is based on the nation, it is more difficult for administrators to display arbitrary attitudes. Because it cannot ignore the wishes of the people in order to come to power again in the next election. For this reason, the democracy model is a highly preferred model today. However, with the increasing population, it is almost impossible to implement the direct democracy model. In representative democracy, citizens take political action through their elected representatives. Representatives elected by the people represent the people in parliament. For this reason, the representative democracy model is applied. Representative democracy includes the concepts of voting and being elected. The right to vote allows individuals to choose from a list of candidates those who are inclined to their views and opinions. The right to be elected is a right determined within the framework of the laws of the country in which it is located, allowing the use of certain powers in line with the interests of the people. Although voting in elections is considered a civic duty in representative democracies today, this situation was much different in the past. Having the right to speak in the administrative mechanism of the state was not a right that ordinary people can access, but a right granted to people with certain qualifications. In the past, this right was given different meanings and was approached from an elitist perspective. For this reason, some restrictions have been introduced. While some of the restrictions are based on innate characteristics, some are based on the social status of individuals. People with these characteristics see themselves as privileged in society. These limitations; Consists of restrictions based on wealth, education, race and gender. As time passes, the restrictions, imposed lead to separation in society and exclusion of the individual. Over time, as the representation system became widespread and the essence of the concept of democracy was reached, such restrictions were put to an end. As a result of the removal of restrictions, universal suffrage was achieved. The

concept of universal suffrage emerged as a result of the idea of evaluating the people as a whole, regardless of the differences between individuals. In this way, citizens within the country gained the right to political participation without being subjected to discrimination. The subject to be discussed in this study aims to reveal the process leading to universal suffrage by touching on the stages of the right to vote, before it gained its current meaning.

Keywords: Political Science, Election, Democracy, Representation, Suffrage.

Giriş

Toplum içerisinde de bir yöneticiye duyulan ihtiyaç, ilk çağlardan tutunda modern dünyaya uzanan bir olgudur. Bu olgu tarihsel süreçte değişerek evrimleşmiş olsa da gerekliliğini korumaktadır. Geriye dönüp bakıldığı takdirde ilk insanların ateşe, güneşe ve benzeri şeylere taptığı görünür daha sonrasında yerini semavi dinlere bırakır, tıpkı yönetim olgusu da inanç olgusu gibi süreç içerisinde değişikliğe uğramıştır. Başlangıçta küçük gruplar halinde yaşayan insanlar ilerleyen dönemlerde yerleşik hayata geçerek daha büyük toplumları oluşturmuş, oluşturdukları bu toplumda kendilerine birer lider veyahut da yönetici tayin etmişlerdir. Oysaki o dönemde herkese yetecek kadar yiyecek ve barınabilecek toprak varken kişi veya kişilerin yönetiminde olmayı tercih etmiştir. Peki ya neden? Aslında bu sorunun cevabı geçmişte ve günümüzde hemen hemen aynıdır. Bunun temelinde yatan neden, dış dünyadan gelecek olan tehlikelerden korunma ve güvende olma isteğidir. Çünkü en kötü yönetimin bile yönetimsizliğin getireceği kaos ve kargaşa durumundan iyi olacağı düşünülmektedir.

İlk çağlarda yönetimin meşruluğu güce dayanır, zira bu dönemde dışarıdan gelebilecek olan tehlikelerden korunabilmesi için fiziksel güce ihtiyaç duyulur daha sonraki dönemlerde din kavramının toplumsal hayatta önemli bir yer tutmasıyla birlikte yönetimin meşruluğu ilahi güce dayandırıldığı görülmektedir.

Her ne kadar ihtiyaç aynı olsa bugün birçok toplum, yönetiminin meşruluğunu ne fiziksel ne de ilahi güce dayandırmamaktadır. Gelişen ve modernleşen dünyada demokrasi kavramının ortaya çıkması ve giderek yaygınlık kazanmasıyla birlikte bugünün dünyasında çoğu ülkenin yönetimindeki meşruluk seçimlere dayanmaktadır. Hemen hemen her ülke, kendine has bir seçim sistemi uygulamaktadır bunun nedeni ise toplumsal ve kültürel yapılarının farklılık göstermesidir.

Fakat seçimlerin gerçek manasında var olabilmesi için birtakım gerekliliklerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliklerin başlıcaları; birden fazla aday olması ve seçimlerin huzur aynı zamanda güven içerisinde gerçekleşmesidir. Gerçekleşecek olan seçimler, aday olma niteliğini taşıyan kişilerin adaylığını beyan etmesiyle başlayan, ilerleyen süreçte seçim kampanyaları birlikte adayların kendini tanıtmalarıyla devam eden, seçim gününde ise seçmen statüsünde olan kişilerin sandık başlarına giderek oy kullanmasıyla son bulan bir süreçtir. Tüm bu süreçlerin şekillenmesi ise seçmenlerin kimlerden oluşacağı olgusuna dayanmaktadır. Bu yüzden, seçme ve seçilme hakkının tarihsel gelişimi ve evrimi detaylı bir şekilde ele alınmalıdır.

1. Aktif Statülü Bir Hak: Seçme ve Seçilme Hakkı

George Jellinek'in 1893 senesinde ilk baskısını gerçekleştirdiği *System der subjektiven Öffentlichen rechte* adlı eserinde kamu haklarını "negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları" olmak üzere üç guruba ayırmıştır (Gözler, 2015,155). Jellinek'in bu üçlemesinde, seçme

ve seçilme hakkının aktif statülü haklar niteliğinde yer aldığı, bununla birlikte kişinin temel hak ve özgürlükleri içerisinde yer alan bir hak olduğu bilinmektedir (Gürpınar, 2005).

Seçim kavramının içerisinde barındırdığı yegâne argümanlarından biri olan seçme ve seçilme hakkı ise demokratik bir sistemin vazgeçilmez unsuru olma özelliğini taşımaktadır. Demokrasi, Antik Yunanda ortaya çıkan ve Yunanca “demos (halk) ve kratos (iktidar=otorite)” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan “demokratia” yani halkın iktidarı anlamına gelmektedir (Sezen, 2000, 36). Günümüzde en çok kullanılan tanımı ise Lincoln Formülü olarak adlandırılan, Abraham Lincoln’un 1863 senesinde gerçekleştirdiği Gettysburg Söylevinde yer vermiş olduğu “Halkın, halk eliyle, halk için hükümeti” şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Sartori, 2014, 55).

Demokrasi kavramı bugünün dünyasında birçok eleştiri alan, hâlihazırda uygulandığı ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının süzgecinden geçerek birden farklı tanımların ortaya çıkmasına sebebiyet veren bir kavramdır. Bu kavram içerisinde farklı tanımlar barındırır da ortak paydada bir araya gelinen nokta, yönetim söz konusu olduğunda egemenliğin meşruluğunun kaynağını halktan alması, halkın yöneticilerini seçim yoluyla belirlemesi, aynı zamanda eşitlik ve özgürlük gibi kavramlarının üzerinde durulması demokratik rejimlerin olmazsa olmazıdır (Çukurçayır, 2002).

Bugün içerisinde yer aldığımız dönemde de artan nüfus sayısı ile birlikte doğrudan demokrasi modelinin hayata geçirilmesi hemen hemen olanaksızdır, hal böyle olunca demokrasi dendiğinde akıllara gelen demokrasi modeli, temsili demokrasidir. Temsili demokrasinin vazgeçilmez ve olmazsa olmazı denilen evre ise seçimlerdir. Seçimler ile birlikte yurttaşlar, ülkeleri için siyasal kararları alacak olan temsilcileri verdikleri oylar vasıtasıyla belirlemiş olacaktır (Ören-Varlık, 2001).

Seçim olgusu aynı zamanda içerisinde hem seçmek hem de seçilmek eylemini barındıran bir olgudur. Seçmek eylemi, yönetim bilimi literatürü içerisinde, bir yere veya bir makama birden çok aday olan kişiler içerisinden, kişinin kendi özgür iradesi doğrultusunda adaylardan birini tercih etmesidir. Seçilmek eylemi ele alındığında ise yapısı gereği edilgenlik özelliğini taşımaktadır, bir yer veyahut da bir makam için uygun görülen ve seçmenlerin oyları vasıtasıyla görevlendirilme işidir (Sezen, 2000).

Seçme ve seçilme eylemi, seçme ve seçilme hakkıyla birlikte anlam kazanmaktadır. Seçme hakkı, bireylere belirlenen aday listesi içerisinden kendi görüş ve fikirlerine yatkın olan kişileri seçme imkânı sunar. Seçilme hakkı ise içerisinde bulunan ülkenin yasaları çerçevesince sınırları ve çizgileri belirlenmiş, verilen birtakım yetkileri halkın menfaati doğrultusunda kullanabilme olanağını sağlayan bir haktır (Çüçen, 2011).

2. Kısıtlı Oy Hakkı

Geriye dönüp bakıldığı takdirde seçme ve seçilme hakkı bir takım tarihsel olayların yaşanması sonucunda zorlu bir süre zarfı geçirilerek elde edilmiş bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçme ve seçilme hakkına giden bu serüvenin zeminini temsil mekanizması oluşturmaktadır. Temsil sisteminde halkın, temsilcileri oy kullanarak belirlemesi kısıtlı oy hakkı ile başlamıştır. İlerleyen safhalarda siyasi rejimler git gide demokratik bir hal almaya başladıkça kısıtlı olan bu oy hakkı, kısıtlamaları azalarak genel oy hakkına evrilmiştir. Temsil sisteminin başladığı ve daha sonrasında gelişme sarf ettiği safhalarda oy hakkı, servete, yeteneğe (kariyere), cinsiyete ve ırka bağlı ayrımcılığı ile birtakım kısıtlamalar çerçevesinde kullanılmıştır (Karatepe, 2013; Dağ, 2019).

2.1. Servete Bağlı Kısıtlama

Kısıtlı oy hakkının en eski türü olarak karşımıza çıkan mal varlığı veyahut da vergi vermeye bağlı olarak sınırlanan oy hakkıdır. Seçmen statüsünde yer alabilmek için mülkiyet sahibi olup bunun yanı sıra devlete belli bir miktarda vergi vermeyi de beraberinde getirmektedir. Servete bağlı oy hakkı daha çok Batı Avrupa'da yönetim olgusuna dâhil olan varlıklı olarak adlandıracağımız kesimin 19. yüzyılın sonlarına dek yönetime katılma ve seçme hakkının, kendilerine özel bir ayrıcalık olması gerektiği savına dayanmaktadır (Karatepe, 2013). O dönemin yönetimi ise bu savı destekleyici nitelikte kanunlar öne sürdüğü bariz bir şekilde ortadadır. Fransa'da 1791 Anayasa'sında bu durum açıkça belirtilmiş, yurttaşları aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayırmıştır. Aktif statüde yer alan yurttaşlar ise bu dönemde oy hakkına sahip olabilecek kategorideki kişilerdir. Aktif statüde yer almak için ise devlete en az üç iş günü vergi veriyor olmak gereklidir. Bu durum İngiltere için de geçerlidir, 8. Henry döneminde çıkarılan kanun doğrultusunda oy kullanabilmek için 40 Şiling gelire sahip ve toprak sahibi olmak koşuluyla oy kullanılmaktadır (Teziç, 2006).

O dönem de birtakım gerekçeler öne sürülerek seçme yetkisine sahip olabilmeyi vergi veyahut servete dayandırılarak ekonomik sınırlamalar getirilmesinin haklılığı savunulmuştur. Mülkiyete ve servete dayalı bu sınırlandırmayı haklı çıkarmak için ise, servet sahibi olmanın bireylerdeki erdemin bir göstergesi olarak öne sürülmüştür. Zira servet sahibi olabilmeyi başarının sembolü olarak atfetmişleridir. Servet ve mülkiyet edinebilme yetkinliğine sahip olan kişilerin, aynı zamanda devlet yönetiminde başarı sahibi olacaklarını, bunun yanı sıra çıkarları bu doğrultu da olacağından, mal varlıklarını ve servetini koruma güdüsü ile yönetim sürecinde barış ve düzeni sağlıklı bir şekilde sağlayacaklarını ileri sürülmüştür. Bunun yanı sıra servet sahibi olan kişilerin gündelik geçim sıkıntıları olmadığı için vakitlerinin çoğunu rahatlıkla devlet yönetimindeki işlere ayırabilecekleri kanısındadırlar (Karamustafaoğlu, 1970).

Siyasal katılım için vergi vermeyi gerekli bulan kişilerin savunusu; vergi vermenin kamu işlerine ilişkin beslenen ilginin birer ölçütü olarak görmeleri, vergi vermeyenleri ise sorumsuz olarak nitelendirerek seçme hakkına sahip olmamaları taraftarıydılar. Bunu yanı sıra yoksul kişilerin oylarını bağımsız ve serbest bir şekilde kullanamayacağını, er ya da geç oylarını çıkarları doğrultusunda varlıklı kişilere satabilecekleri düşüncesindedirler (Karamustafaoğlu, 1970).

Batı coğrafyasında durum bu şekildeyken Osmanlı topraklarında ise durum pek de farklı sayılmamaktadır zira I. Meşrutiyet sonrasında birinci meclis seçimlerini düzenlemek için oluşturulan talimatnamede yer alan husus, seçmenlik hakkına sahip olabilmek için mülk sahibi olma yükümlülüğüne bağlanmıştır. İkinci Meşrutiyet zamanında ise yeni çıkarılan seçim kanununa göre, vergi veren kişilerin oy hakkına sahip olabileceği hususu yer almaktadır. Mülkiyete ve vergiye bağlı bu şartlar ancak 1923 senesinde çıkarılan milletvekili seçim kanununa son bulmuş, böylelikle servete bağlı kısıtlama uygulaması yürürlükten kaldırılmıştır (Karatepe, 2013).

2.2. Yeteneğe Bağlı Kısıtlama

Kısıtlı oy hakkının başka bir türü olan, *suffrage capacitaire* yani yeteneğe bağlı oy hakkında seçmen kategorisinde yer alabilmek için belli bir eğitim düzeyine ve donanımına sahip olmak gereklidir, zira toplumun yönetiminde söz sahibi olacak kişide doğru karar alabilmek adına belirli bir düzeyde fikri yetenek barındırıyor olması gerekir. Yeteneğe bağlı oy hakkının amacı servete bağlı oy hakkının meydana getirdiği birtakım aksaklıkları az da olsa giderebilmek bunun yanı sıra eğitim görmüş kişilere oy hakkı tanıyarak daha geniş bir seçmen kitlesi oluşturabilmektir. Dönem

şartları ele alındığında öğrenim görebilme bir noktada maddiyat gerektirdiği için, bu maddiyata sahip olmayan kişilerin çocukları haliyle öğrenim görememiş olup oy kullanma hakkına sahip olamayacaklardır. Böylelikle yeteneğe bağlı kısıtlama bir ölçüde servete bağlı oy hakkıyla kesişmektedir (Teziç, 2006).

Yeteneğe bağlı kısıtlamanın bir diğer amacı ise okuma ve yazmayı bilmeyen kişilerin oy vermesinin önüne geçilmek istenmesidir. Zira belirli bir bilgiye sahip olmayan kişilerin yönetimi soysuzlaştırma endişesi içerisindeyler. Yeteneğe bağlı oy hakkına göre, okuma ve yazmayı bilmeyen kişiler başkaları tarafından kolaylıkla kandırılabilir, sürü psikolojisiyle hareket eder, ayrıca bu tür kişiler sıradan zevklere sahiptirler. İçerisinde bulunduğu toplumun yanlış bir biçimde yönetilmesine mahal verebilirler. Böyle bir durum toplum için tehlike arz eder ve önüne geçilmesi gereklidir. Kişilerin okuma ve yazma yetisine sahip olup olmadığını anlamak için ise, seçmen kütüğüne kayıt olurken burada ki görevliler tarafından sınava tabi tutularak anlaşılabilir (Karamustafaoğlu, 1970).

Ülkemizde yeteneğe bağlı oy verme kısıtlaması herhangi bir anayasamız da yer almamış, eğitim ve kariyer şartı aranmamıştır. Fakat İstanbul Bilim Komisyonu 1961 Anayasası oluşturulurken, sunduğu ön tasarıda Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde oy verebilmek için, koşul olarak en az ortaokul diplomasına sahip olmasını teklif etmiştir. Fakat edilen bu teklif kurucu meclis tarafından kabul görmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti açısından durum bu şekildeyken İtalya'da ise 1912 yılına kadar okuma ve yazması olmayan kişilerin oy kullanma hakkına sahip olmadığını görülmektedir. Aynı kısıtlama 1965 yılına kadar Amerika'nın bazı eyaletlerinde yer almakta, anayasayı okuyup anlama şartı aranmakta, okuma yazma bilmeyen kişilerin istenilen şartı yerine getiremediği için oy verme hakkına sahip olmadığı görülmektedir (Karatepe, 2013).

Her toplum içerisinde barındırdığı seçmenin okuryazar, bilgili ve donanımlı olmasını temenni eder. Fakat siyaset ve seçim hususu bir hayli anlaşılması güç ve bir o kadar da karmaşıktır, bu hususu kavramak için sadece okuma ve yazma bilgisine sahip olmak yeterli olmayacaktır. Ama en azından okuma yazma yetisine sahip olan bir seçmen, art niyetli ve oy almak uğruna yolsuzca hareket eden politikacıların bir nebze olsa önüne geçilmesini sağlayabilir. Fakat burada unutulmaması gereken husus her okuma yazma sahibi olan kişinin siyasi farkındalık barındırmadığıdır (Karamustafaoğlu, 1970).

2.3. Cinsiyete Bağlı Kısıtlama

Cinsiyete bağlı kısıtlama, kadınlara seçme hakkının tanınmaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerin kadınlardan daha üstün görülmesi tarihte ilk çağlardan beri öne sürülen bir olgudur. Eski çağlarda bu görüşün oluşumuna neden olan faktör ise, toplumsal hayat içerisindeki iş bölümünden kaynaklanmaktadır (Negiz, 2007).

Biyolojik açıdan bakarak her şeyden önce kadına annelik rolü yüklerler ve siyasete katıldıkları takdirde evlerini çocuklarını ihmal edeceğini aile yaşantısı içerisinde birtakım aksaklıklara neden olabileceği öne sürülür. Fizyolojik açıdan bakıldığında ise kadınların erkeklerden daha güçsüz olup bazı yurttaşlık vazifelerini yerine getirmeye güçlerinin yetemeyeceği devlet için savaşta katkı sağlayamayacağını, yaratılış olarak eşit yaratılmadığı ve eşit şartlarının verilmesinin beklenilmeyeceği görüşünü savunmaktadırlar. Bunun yanı sıra ataerkil düzen içerisinde kadınlara oy hakkının verilmesini gereksiz bulurlar zira kadınların vereceği oy babalarının, abilerinin, eşlerinin vereceği oyla aynı olacağı düşüncesi içerisindeyler, ayrıca kadınların mantık çerçevesinde değil, duygularıyla hareket edeceklerini öne sürmektedirler (Karamustafaoğlu, 1970).

Kadınlar uzun yıllar boyunca yukarı da bahsedilen yargılarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu yargıları kırmak için ise epeyce bir mücadelede bulunmuşlardır. Bu yargıların kırılmasında önemli bir rol oynayan etmen ise Rönesans ve Reform hareketleri olmuştur. Bu her iki dönem de kadınlar yavaş yavaş sosyal hayatın içerisinde gerek resim gerek heykel gibi sanat dallarında varlıklarını göstermeye başlamış bunun yanı sıra birtakım medeni haklar elde etmişlerdir. Kadın haklarının dönüm noktası diye adlandıracağımız olay ise Fransız Devrimi olmuştur. Fransa'da bu dönemde kadın hakları Bildirgesi yayınlanmış, 1789 yılında Fransa Kralına sunulan dilekçe ile birlikte kendilerini temsil hakkı ve seçme hakkı talep etmişlerdir. 1793 senesinde aynı talep dile getirilse de kabul edilmemiştir. Sanayi Devrimi ile kadın hakları köklü bir dönüşüm yaşamış, kadınlar artık fabrikalarda çalışma hayatı içerisinde yer almaya başlamışlardır (Konan, 2011).

Bu dönemde kadın işçiler, ağır çalışma koşullarına ve eşit olmayan ücretlerle çalıştırılmaya karşı gelmeye başlamıştır. Bu koşulların değişmesi adına mücadelede bulunmuşlardır. Burjuva diye adlandırdığımız sınıfsal kesimdeki kadınlar ise siyasal ve ekonomik haklardan en az erkekler kadar yararlanabilmek adına bu mücadelede yerini almıştır (Gökçimen, 2008).

İlerleyen süreçte 20. yüzyıl olarak adlandırdığımız döneme gelindiğinde, feminist akımların büyük katkılarıyla birlikte birçok Batı ülkesinde kadınlara eşit manada toplumsal ve siyasal haklar tanınmaya başlamıştır (Konan, 2011). Zira Feminizm, kadın ile erkek arasındaki ayrımcılığa karşı çıkararak her iki cins için özgür bir biçimde sosyo-kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasal eşitliğin olması gerektiğini savunmuş ve bu eşitliğin sağlanmasında önemli rol oynamıştır (Taş, 2016).

Bunun yanı sıra 20. yüzyılda yaşanan 1. Dünya Savaşı kadınlara oy hakkı tanınmasında önemli bir etken olmuştur. Savaş döneminde kadınların ne kadar büyük bir rol üstlenebildiği kamusal alanda ve üretim alanında gerçekleştirdiği başarısını gözler önüne sermişlerdir (Doğru, 2023).

Kadınlara anayasal çerçevede ilk oy hakkını tanıyan 1919 senesinde Amerika Birleşik Devleti olmuştur İngiltere'de ise, birtakım koşullara bağlı olarak 1918 senesinde kadınlara oy hakkı tanımıştır. İngiltere'de kadınların oy verebilmesi için öncelikle 30 yaşını doldurmuş olması aynı zamanda bu kadının ya belli bir mal varlığına sahip olması veyahut mal varlığı olan bir erkekle evli olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra üniversite eğitimini tamamlamış ve haftada en az beş pound ve üzeri gelir sahibi olan İngiliz kadınları da oy kullanma hakkına sahiptir. İlerleyen süre zarfı içerisinde kadın ve erkeklerin oy kullanma yaşları eşitlenerek her iki tarafında 21 yaşını doldurması gerektiği hükmü yerini almıştır. İtalya ve Fransa'da ise kadınların seçme hakkına sahip olması 1945 senesinde gerçekleşmiş, İsviçre'de ise bu hak 1971 yılında kadınlara tanınmıştır (Karatepe, 2013).

Batı toplumunda olayların seyri yukarıda bahsedildiği gibi gelişim göstermiştir. Bu durum Türk toplumunda ele alınacak olursa, Orta Asya Türk Devletleri'nde diğer toplumlarla kıyasla kadının rolü daha özgür ve eşitlikçi bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Burada kadınların gerek toplumsal hayatta gerek ise siyasi arenada birçok hakkı bulunmaktadır, ayrıca burada kadınlar devlet yönetiminde yer alırken erkeklerle aynı meziyetleri aynı işleri sergileyebilmektedirler. İlerleyen süreçte Türk toplumlarının İslamiyet'i benimsemesi beraberinde Arap kültürü ile tanışmasına neden olmuştur. Bu durum beraberinde Türk kadınının toplumsal hayattaki rolü üzerinde birtakım değişikliklere yol açmıştır. Selçuklu Devletine kadar Türk kadını sosyal hayatta görünürlüğü daha fazlayken Osmanlı Devleti ile birlikte hem toplumsal hem de siyasal çerçevede git gide görünürlüğü azalmaya başlamıştır (Sevinç - Palavar, 2021).

Osmanlı döneminde uzun bir süre zarfında kadınların geri plana atılması sonrasında, İkinci Meşrutiyet dönemiyle oluşan özgürlükçü hava ile birlikte bu durum değişim göstermeye başlamıştır. Avrupa'da gelişim göstermeye başlayan kadın hakları, Osmanlı'da yaşayan kadınları da etkisi altına almıştır. Giderek toplumsal hayatta kendine bir yer arayışı içine girmeye başlamış olan Türk kadını daha sonrasında ise siyasal alanda görünürlüğü artırma yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi kurulması önemli bir adım arz ederken ilerleyen süre zarfında parti yapılanmasında kadınların üye olarak kabul edilmesi bu sürecin dönüm noktası olmuştur. 1912 senesinde ise Halide Edip Adıvar ilk defa her iki cinsiyeti bir arada barındıran konferanslar düzenlemeye başlamış, kadın ve erkeğin eşit şartlarda olabileceği toplumsal bir düzen algısı yaratmaya çalışmıştır. Balkan Harbi ve daha sonrasında yaşanan Kurtuluş Savaşı mücadelesinde kadınların rolünün bir kez daha yadsınamayacak düzeyde olduğunu gözler önüne sermişlerdir (Yüceer, 2008). Ayrıca bu dönemde çıkarılan kadın dergileri sayesinde kadınların siyasete olan ilgisi bir hayli artmış siyasi konular hakkında git gide bilgi sahibi olmaya başlamışlardır (Gökçimen, 2008).

Giderek toplumsal hayatta ve siyasetin içerisinde olmak isteyen Türk kadını, Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmadan, Cumhuriyet'in ilanı gerçekleşmemişken siyasal haklar kazanabilmek amacıyla 16 Haziran 1923 senesinde Kadınlar Halk Fırkası kurulmuştur. Kadınlar tarafından kurulan bu parti o dönem de bazı tepkilere maruz kalmış, henüz kadınların seçme yetkisi tanınmadığı için siyasi bir parti kuramayacakları öne sürülmüş bu nedenle parti 1924 senesinde Türk Kadınlar Birliği adı altında derneğe dönüştürülmüştür. (Doğru, 2023).

Türk kadınının seçme hakkına sahip olması gerektiği, 1924 Anayasası hazırlanırken 13. oturumda meclis içerisinde gündeme gelmiştir zira 10. maddenin tasarısında "18 yaşını ikmal eden her Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir" şeklinde öne sürülmüş ve oy birliği ile kabul edilmiştir ardından 11. Madde tasarısının da "30 yaşını ikmal eden her Türk mebus intihap edilmek salahiyyetine haizdir." ifadesiyle oylamaya sunulduğu esnada bu iki maddede *her Türk* ibaresi içerisinde kadınların da olabileceği meclis içerisinde tartışılmaya başlanmıştır. Meclisteki görüşmeler esnasında söz alan Bayazıt Milletvekili Şefik Bey, 10. Maddenin Türk kadınına da kapsadığını ifade ederken, Konya Milletvekili Refik Bey ve Dersim Milletvekili olan Feriden Fikri Bey de benzer görüşü ileri sürmüşlerdir. Kütahya milletvekili Recep Bey ise karşı çıkanlara şu şekilde yanıt verir; "Bendeniz Türk kadınına son mücadeleye ve bütün fikrî hareketlere asilâne; necibane iştirak etmiş olarak telâkki ediyorum. Bendenizce Türk kadını; kadınlık hayatının teferruatına ait nıkatı nazarın serdinden sarfınazar ederek ifade ediyorum ki, biz erkekler için yapmak imkânı olan her şeyi yapabilecek kabiliyeti tabiyyede ve kabiliyeti fitriyede bir unsurdur." Ne yazık ki bu esnada Recep Beyin kadınlara oy hakkı verilmesi konusundaki sarf ettiği sözcükler yeterli olmamış oy çoğunluğuyla 10. ve 11. madde tasarısı tekrardan ele alınarak *her erkek Türk* şeklinde kabul edilmiştir. 1924 yılında kadınlara oy hakkı tanınması kabul edilmese bile bu dönem de mecliste gündeme gelmesi ilerleyen süreçlerin önünün açılmasında önemli birer adım olmuştur (TBMM ZC, 1340, 540, 541, 542).

Her ne kadar 1924 senesinde Türk kadınına seçme hakkı tanınmamış olsa da bu dönemde Mustafa Kemal'in büyük katkılarıyla Tevhidi Tedrisat Kanunu çerçevesinde cinsiyet ayırt etmeksizin kadın ve erkeğin eşit şartlarda öğrenim görmesi sağlanmıştır. Daha sonrasında ise 4 Ekim 1926 senesinde yürürlüğe giren ve Türk kadınına birçok hakkın tanınmasını sağlayan Türk Medeni Kanunu ile birlikte Türk kadınları toplumsal hayatta yeni bir evreye geçiş sağlamıştır (Konan, 2011).

1930 senesine gelindiğinde Türk kadını tam manasıyla oy hakkına sahip olmamakla birlikte belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. 1933 senesinde ise Köy Kanunu'nun 20. ve 25. Maddelerinde yapılan değişikliklerle birlikte köy içerisinde ihtiyar heyeti kurulu ve aynı zaman da muhtarlık için bu hakka sahip oldukları görülmektedir (Konan, 2011).

Türk kadının tam manasıyla seçme ve seçilme hakkına kavuşması ise 5 Aralık 1934 senesinde gerçekleşmiştir. O dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü, Teşkilatı Esasiye'nin 10. ve 11. maddesinde değişikliğe gidilmesini meclis gündemine taşımıştır. İnönü'nün; "Arkadaşlar, Türk kadınının, hakkı olduğu yerden ayrılıp, bir süs gibi, memleket işine karışmaz bir varlık gibi, bir köşeye konması Türk annesi değildir." şeklinde sarf ettiği sözcükler onun Türk kadınına verdiği ve verilmesi gerektiği değerini altını çizmekte ayrıca Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının tanınmasını bir lütuf olarak değil bu zamana dek bu ülke için verilen mücadelede gösterdikleri çabanın neticesinde bu hakkı Türk kadının kendilerinin inşa ettiğini vurgulayıcı sözlerle meclis içerisinde dile getirmiştir. İnönü ve onu destekleyen milletvekillerinin görüşleri doğrultusunda Anayasanın 10. ve 11. maddelerinde değişikliğe gidilerek yeni halini almıştır. Böylelikle madde 10'un yeni hali şu şekildedir; "Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir." şeklinde madde 11'in ise yeni şekli "Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir." olarak düzenlenmiş ve Türk kadını seçme ve seçilme hakkına tam anlamıyla kavuşmuştur (TBMM ZC, 1934, 82,85).

2.4. Irka Bağlı Kısıtlama

Bireylerin ırklarından dolayı oy kullanma hakkından mahrum bırakılması, kısıtlı oy sisteminin birer çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sınırlama genellikle birden fazla ırkı içerisinde barındıran toplumlarda görülmektedir. Bu toplumlara örnek verecek olursak Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Almanya, Güney Afrika Birliği gibi ülkelerdir (Teziç, 2006).

Günümüz dünyasında, ırk ayrımına dayanan gerek sosyal gerek ise siyasal eşitsizlikler hemen hemen ortadan kalkmış olsa da geçmiş dönemler de buna maruz kalan insan sayısı bir hayli fazladır. Öyle ki bu eşitliksiz durum Nazi Almanya'sının devlet politikası haline gelmiş, kendilerini ari ırk olarak tanımlayarak diğer ırklardan üstün görmüş hatta bu ırktan olmayan kişileri insan kategorisine dahi almamış, onlara insan altı canlılar olarak yaklaşmışlardır. Alman ırkçılığına göre bilimin, sanatın, tekniğin tabiri caizse her şeyin aryan ırkın birer ürünüdür ve üstün olan bu aryan ırkı zayıf olan diğer ırkları yönetimi altına almalıdır. Nazilerin benimsemiş olduğu bu ırkçı tutum sosyal hayatta ve yönetimin her bir alanına sirayet etmiş olup 1935 senesinde çıkarılan Nürnberg Yasaları yalnızca Cermen soyundan gelenlere vatandaşlık hakkı verilmiştir. Bu kanunla birlikte Yahudilerin seçme ve seçilme hakkı olmak üzere tüm vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmıştır (Karamustafaoğlu, 1970).

Amerikan tarihine bakıldığında ise siyahilere karşı uygulanan politikalar son derece ayrıştırmacı olduğu görülmektedir. Burada oy hakkını önce elde eden daha sonrasında ise bu hakkı kısa bir zaman diliminde kaybeden tek topluluk, güneyde yaşayan siyahiler olmuştur. Siyahilerin oy hakkını tekrardan edinebilmek için verdiği mücadele bir hayli meşakkatli ve uzun bir süreç olarak tarihte yerini almıştır. İç Savaş döneminden önce siyahiler yalnızca dört kuzey devletinde oy hakkını ellerinde barındırıyorlardı, diğer kuzey devletlerinde oy kullanabilmek için *beyaz kimseler* şartı aranmakta böylelikle dolaylı olarak özgür siyahilerin oy verme hakkını sınırlandırmasını sağlamaktadır. İlerleyen süreçte Cumhuriyetçiler Amerikan Kongresinde üstünlüğü sağlayınca siyahiler de oy verme hakkına sahip olmuş yalnız bu hakkı çok uzun süreli ellerinde barındıramamış yaklaşık on yıl sonrası bu haktan tekrardan mahrum bırakılmışlardır. (Karamustafaoğlu, 1970).

Siyahilerin oy kullanmasını engellemek amaçlı birçok ırkçı politika izlenmiş, bu politikayı destekleyici nitelikte kanunlar çıkarılmıştır. Örnek verilecek olursa *Pollitax* adı verilen seçim vergisi ve *Anayasayı okuyup anlama* şartı bunların başlıcalarındandır. Hatta bazı eyaletler anayasayı okuyup anlamayı daha da ileri bir seviyeye taşıyıp onu yorumlayabilme yetisini istemekte bura da siyahilere karşı yöneltilen soruların cevabı ise ancak bir hukukçunun verebileceği zorluk seviyesini barındırmaktadır. (Teziç, 2011).

Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahilere karşı bu tutum 20. yüzyılın ortalarına dek devam etmiş ve onları genel oy hakkından mahrum bırakmışlardır. Güney Afrika Cumhuriyeti ise 1994 senesine gelinceye dek siyahilere oy kullanma hakkı tanımamıştır. Fransızlarda sömürge uyguladığı topraklarda yerli halkın oy kullanmasını sınırlamak adına eğitim ve ekonomik zenginlik şartı ileri sürmüşler böylelikle yerli halkı oy kullanma hakkından mahrum bırakmışlardır (Karatepe, 2013).

3. Genel Oy Hakkı

Kısıtlı oy hakkının aksine, genel oy hakkı, içerisinde bulundurduğu tüm yurttaşlarına seçmen sıfatını tanıyan bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın oy kullanabilmek anlamını taşır. Genel oy ilkesinde kişinin mal varlığına, yeteneğine, ırkına, cinsiyetine bakılmaksızın oy kullanma hakkı tanınır. 19. yüzyılın son dönemine girildiğinde Batı'da seçme hakkının genişletilmesiyle birlikte genel oy hakkının temelleri atılmıştır. Bu dönem de kat edilen ilerleme erkek olan yurttaşlara oy kullanma hakkı tanıma biçiminde gerçekleşmiştir. Yukarıda ele alındığı üzere kadınlara oy hakkının tanınması yirminci yüzyılın ilk safhasında gerçekleşmiştir (Teziç, 2011).

Genel oy hakkının düşünsel temelleri 18. yüzyılda atılmaya başlamış bu dönem de dinin etkisi git gide azalarak skolastik düşünce değerini yitirmeye yerini laik ve akılcı bir düşünce yapısına bırakmıştır. Locke'un doğa durumu kavramı bu dönemde git gide sirayet etmiş, burjuvazi diye adlandırılan sınıftan daha çok hak talepleriyle karşı karşıya kalınmıştır. 18. yüzyılın sonlarına doğru geldiğinde ise Amerikan ve Fransız Devrimlerinin özgürlükçü düşünce rüzgârından oy hakkı kavramı da nasibini almıştır (Karamustafaoğlu, 1970).

Genel oy ilkesinin gelişimini Fransa'da ele almak gerekirse, Fransız Devriminin temel aldığı kişilerin doğuştan gelen birtakım haklarının olduğu, bu hakların dokunulmazlığı ve devredilemezliği ekseninde gelişmiştir. Kilisenin, monarşinin, aristokrasinin imtiyazları bir kenara bırakılarak, sınıf ayrımcılığının olmadığı, halk egemenliği çatısı altında bir bütün olmayı amaçlamışlardır. Her ne kadar bu amaç doğrultusunda yola çıkmış olsa da uygulamaya geçildiği takdirde tam tersi bir durum meydana gelmiştir, zira daha önceki sınıfların ellerinde barındırdığı egemenlik bu kez ise başka bir sınıfın eline geçmesiyle sonuçlanmıştır (Karamustafaoğlu, 1970). Fransız Devrimin ile 1848 senesine kadar geçen süre zarfında yaşanan olaylar neticesinde seçme hakkı doğrusal bir ivme şeklinde yol kat etmemiştir (Çam, 1982). Tam manasıyla 1848 senesine geldiğinde kamu haklarından mahrum olmayan her 21 yaşındaki erkek seçme hakkına kavuşmuştur (Karamustafaoğlu, 1970).

Diğer bir Batı Avrupa ülkesi olan İngiltere'de ise genel oy hakkına giden süreçte yaşanan Çartist Hareket önemli bir rol oynamıştır. 1837-1838 tarihleri arasında geçen süre zarfında genel oy hakkının benimsenmesi amaçlanmış ve bu doğrultuda mücadele edilmiştir. Avam Kamarasında yer alabilmek adına, işçi sınıfının burjuvazi ile birlikte ortaklaşa hareket ederek *Halkın Şartı* adlı metnin bildirisiyle taleplerini dile getirmişlerdir. 1867 senesinde yapılan Reform Yasası ile birlikte işçi sınıfı oy kullanma hakkına sahip olmuştur (Üzeltürk, 2021).

Sonuç

Bugün çok basitmiş gibi görünen bir olgu olan seçimlerde oy kullanma eylemi aslında önceki dönemlerde birçok safhalardan geçmiş ve kısıtlamalara maruz kalmıştır. Bu kısıtlamaların bazıları kişinin doğuştan gelen özelliklerine dayandırılırken bazıları ise sonradan edinilebilecek kavramlara dayandırılmıştır. Doğuştan gelen özelliklere dayandırılan kısıtlamalar, karşı tarafın bir nevi ikinci sınıf muamelesi görmesine sebebiyet vermiştir. Oysaki hiçbir insan doğarken ne ırkını ne de cinsiyetini seçmemektedir. Sonradan edinilebilecek kısıtlamalar ise kişinin ayrıcalığını belirten kısıtlamalardır, bir takım mal varlığının olması, belirli bir eğitim düzeyinde olması kişinin ayrıcalık belirten özellikleri olarak görülmüştür.

Geçmiş dönemlerde bahsi geçen bu kısıtlamaların getirilmesinde altında yatan argüman, oy verme işlemine yüklenen anlamdan kaynaklanmaktadır. Temsil mekanizmasının yeni yeni oluşması bu dönemde oy verme işlemine daha büyük bir anlam yüklenmesine sebebiyet vermiş bu yüzden her kesimin oy kullanması yerine üstün görülen ve ayrıcalık sahibi olan kişilerin oy kullanması istenilmiştir. Böylelikle yönetim mekanizmasında doğru kararın alınabileceği ön görülmüştür. Oysaki bu kişilerinde kişisel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda yanlış tercihlerde bulunma olasılıkları son derece olası bir durumdur.

İlerleyen süreç içerisinde diğer insanların bu duruma tepki vermeye başlaması ve seslerini yükseltebileceği bir ortamın oluşmasıyla birlikte bu tür ayrımcılıkların ortadan kalkması talebi git gide artmış böylelikle genel oy ilkesi kavramı meydana gelmiştir. Genel oy ilkesi beraberinde artan seçmen sayısını getirmiş bu durum aynı zaman da demokrasinin pekişmesine de neden olmuştur. Zira demokrasi modelinin uygulandığı toplumlarda katılım oranı ne kadar yüksek olursa o kadar demokrasinin gerekliliği o kadar yerine getirilmiş olur.

İçerisinde bulunduğumuz zaman diliminde çoğu ülkede cinsiyet, ırk, mal varlığı eğitim düzeyi gözetilmeksizin vatandaşlar oy kullanma hakkına sahiptir. Hatta kimi ülkelerde oy kullanmak birer vatandaşlık görevi olarak görülmekte ve oy kullanılmadığı takdirde cezai yaptırımlarda bulunmaktadır. Bahsi geçen kısıtlamalar olmadan oy kullanabilmek bir nevi ayrımcılığın olmadığı ve her vatandaşın eşit değeri gördüğü bir toplumsal düzenin oluşmasında katkı sağlar böylelikle bireyler arası farklılıklar siyasal katılım için engel teşkil edecek bir durum olmaktan çıkar.

Kaynakça

Çam, Esat. *Devlet Sistemleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1982.

Çukurçayır, M. Akif. *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, Yönetim, Siyaset*. Konya: Çizgi Kitapevi, 2002.

Çüçen, Kadir. *İnsan Hakları*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2011.

Dağ, Rahman. "Adıyaman Siyasal Davranış Haritası". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* 25 (2019), 1-16. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.549146>

Doğru, Derya. "Türkiye'de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanması ve Siyasal Temsilde Karşılaşılan Sorunlar". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72/1 (2023), 260-272.

Gökçimen, Semra. "Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi". *Yasama Dergisi* 10 (2008), 7.

Gözler, Kemal. *Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2015.

Gürpınar, Bünyamin. *Hukukun Temel Kavramları*. Kütahya: 30 Ağustos Eğitim Öğretim ve Sağlık Hizmetleri Basın Yayın, 2005.

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0

Karamustafaoğlu, Tuncer. *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970.

Karatepe, Şükrü. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınları, 2013.

Konan, Belkıs. "Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 60/1 (2011), 160-167.

Negiz, Nilüfer. "Siyasette Kadın Olmak". *Yerel Siyaset* 2/9 (2007), 34.

Sartori, Giovanni. *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. çev. Tuncer Karamustafaoğlu – Mehmet Turhan. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.

Sevinç, İsmail – Palavar, Amine Aybike. "Türk Siyasetinde Kadınların İntihap (Seçme ve Seçilme) Hakkı Elde Etme Süreci ve Ekekon Gazetesine Yansımaları". *Global Journal of Economics and Business Studies* 10/19 (2021), 2.

Sezen, Saim. *Seçim ve Demokrasi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2000.

Taş, Gün. "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri". *Akademik Hassasiyetler* 3/5 (2016), 165.

Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2006.

Üzeltürk, Saba Şahika Tahmaz. "Mahkumiyet Bağlamında Oy Hakkının Sınırlandırılması ve Genel Oy İlkesi". *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/2 (2021), 1876.

Varlık, Ülkü – Ören, Banu. *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*. İstanbul: Der Yayınevi, 2001.

Yüceer, Saime. “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması”. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/14 (2008), 134.